

Студент 1 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО БАЛАНСУВАННЯ

Анотація. Розглянуто та проаналізовано Державний бюджет України і ситуацію в країні загалом, основні теоретичні аспекти проблеми дефіциту та можливі шляхи подолання незбалансованості Державного бюджету.

Аннотация. Рассмотрены и проанализированы Государственный бюджет Украины и ситуация в стране в целом, основные теоретические аспекты проблемы дефицита и возможные пути преодоления несбалансированности Государственного бюджета.

Annotation. The author has studied and analyzed the government budget of Ukraine and situation in the country as a whole, main theoretical aspects of a problem of deficit and possible ways of overcoming the disbalance of the government budget.

Ключові слова: бюджетна система, Державний бюджет, дисбаланс бюджету, дефіцит, державний борг.

Україна – це молода держава з перехідною економікою, яка перебуває в процесі реформування політичної та соціально-економічної структури у ринкову економіку, тому ситуація у країні досить нестабільна й досягти балансу у всіх сферах поки що не вдається.

Проблема скорочення бюджетного дефіциту вельми серйозна. По-перше, обсяг необхідних державних витрат великий. Вони накопичуються десятиліттями, багато з них не підлягають скороченню, зниження інших є непопулярним заходом і зачіпає інтереси різних груп населення. По-друге, знаходити нові джерела поповнення бюджету досить складно, а зростання податків негативно позначається на діловій активності в економіці та сприяє криміналізації.

Центральною ланкою у структурі фінансової системи будь-якої країни є бюджетна система, що охоплює всі види бюджетів, які в ній існують та діють на єдиних принципах. Структура, організація і принципи бюджетної системи визначаються бюджетним устроєм, основними засадами якого визнано такі, як встановлення принципів побудови бюджетної системи; розмежування доходів і видатків між ланками бюджетної системи; виділення окремих видів бюджетів, а також організація взаємодій між окремими бюджетами. Щодо основних причин, які зумовлюють необхідність функціонування бюджетної системи, це, насамперед, існування товарно-грошових відносин, функціонування держави, а також потреби розширеного відтворення.

В економічній літературі вже склалися підходи до визначення поняття "бюджетна система", які зводяться до розгляду бюджетної системи як сукупності бюджетів. На думку Опаріна В. М., бюджетна система – це "сукупність усіх бюджетів, що формуються в конкретній країні" [1, с. 164]. Аведян Л. Й. вважає, що бюджетна система – це "сукупність бюджетів різних рівнів, урегульованих певними нормами, що формується на єдиних принципах під впливом державного устрою та адміністративно-територіального поділу країни" [2, с. 64].

Враховуючи наведене, можна сказати, що бюджетна система – це сукупність бюджетів держави різних рівнів, які формуються відповідно до нормативно-правових актів та адміністративно-територіального устрою і забезпечують ефективний розподіл грошових надходжень, необхідних для соціально-економічного розвитку країни.

Державний бюджет – це фінансовий план утворення і використання грошових фондів держави протягом року. В ідеалі бюджет держави повинен бути збалансованим. Це означає, що загальний обсяг передбачених бюджетом видатків повинен відповідати сумарним обсягам надходжень до бюджету. Внаслідок дисбалансу виникає дефіцит або профіцит. Профіцит – це перевищення доходів над видатками, а дефіцит – це нестача бюджетних коштів для фінансування необхідного обсягу державних витрат [3, с. 196].

У довготерміновому періоді хронічний дефіцит бюджету знижує темпи зростання економіки. Існує декілька концепцій вирішення проблеми бюджетного дефіциту:

бюджет необхідно балансувати щорічно;

бюджет необхідно балансувати впродовж економічного циклу;

головною метою державних фінансів є забезпечення макроекономічної рівноваги, навіть якщо це призведе до появи дефіциту бюджету [4, с. 137].

Наявність бюджетного дефіциту перешкоджає розв'язанню соціально-економічних проблем держави та впливає на економічну ситуацію в інших країнах. Існує декілька основних напрямів подолання дефіциту:

збільшення дохідної частини бюджету;

скорочення видаткової частини бюджету;

зміна структури видаткової частини;

здійснення внутрішніх і зовнішніх позик [3, с. 201].

Для України питання дефіциту бюджету визначено ч. 3 ст. 95 Конституції України: "Держава прагне до збалансованого бюджету".

Дефіцит Державного бюджету може бути ознакою нерационального використання наявних фінансових ресурсів, а може використовуватись як засіб активізації підприємницької діяльності, створюючи при цьому передумови виникнення державного боргу, що властиво для країн з ринковою економікою.

Державний борг – це загальна сума заборгованості держави, що складається з усіх непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи ті, що вступають в дію у результаті виданих гарантій за кредитами, або ті, що виникають на підставі законодавства або договору.

Залежно від кредитора державний борг поділяється на:

внутрішній – загальна сума строкових боргових зобов'язань уряду у грошовій формі, що перебуває у державній власності;

зовнішній – загальна сума заборгованості уряду кредиторам за межами України.

Для того щоб уявляти становище України та оцінити економічну ситуацію, треба зробити аналіз наступних даних, показаних у таблиці [5].

Таблиця

Зведені макроекономічні показники України

Роки	Млрд грн					\$ млрд	Млрд грн	Коефіцієнт наповнення бюджету		
	ВВП	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету	Державний борг	Зведене сальдо	Зведене сальдо	Доходи/ВВП	Дефіцит/Доходи	Державний борг/Доходи
2007	720	220	228	7,7	71,3	-5,3	-26,77	30,54	3,50	32,42
2008	948	298	312	14,1	130,7	-12,9	-99,33	31,42	4,73	43,87
2009	913	289	307	18,7	227	-1,7	-16,6	31,61	6,48	78,66
2010	1085	314	378	63,4	323,5	-2,9	-23,2	28,98	20,18	102,89
2011	1134	398	417	18,3	357,3	-20,0	-20,0	35,12	4,60	89,71

У якості відправної точки для аналізу розглянемо динаміку зростання ВВП і доходів за період з 2007 по 2011 рік, які охоплюють докризові і кризові роки. Ці два поняття прямо пропорційно залежать один від одного. З кожним роком як ВВП, так і доходи держави збільшуються за умови нормального функціонування економіки. Але на розглянутий період часу припадає криза, яка послаблює становище у країні (рис. 1). За даними Міністерства фінансів, вже у передкризових 2007 – 2008 роках починається збільшення сукупного (прямого) та гарантованого державою боргу у валютному виразі на 16,6 % до \$28,683 млрд [6]. Але одразу цього побачити не можна за рахунок інерційності процесів, через які занепад економіки починається через деякий час, тобто пік кризи припав на 2009 – 2010 рр.

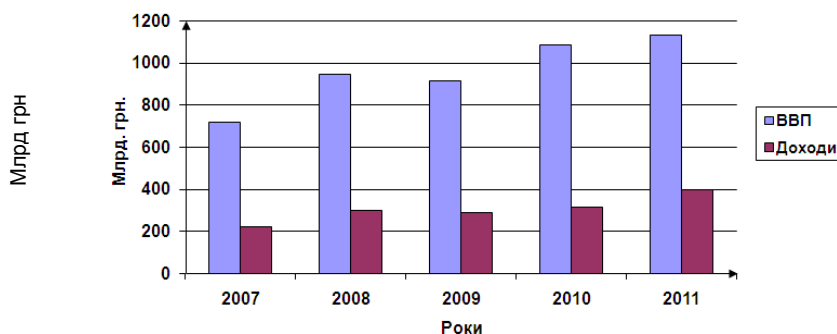

Рис. 1. Динаміка зміни ВВП та доходів за 2007 – 2011 рр.

Звісно, це негативно позначилося на економіці країни. Як видно на рис. 2, вже у 2008 році наповнюваність бюджету починає зменшуватись, а у 2010 році дефіцит сягає 63,4 млрд грн. Різкий стрибок дефіциту призвів до необхідності запозичень для його компенсації. А оскільки внутрішніх ресурсів країни було недостатньо, то довелося проводити запозичення на зовнішньому ринку в іноземній валюті під високі відсотки, що складали 8 – 10 %.

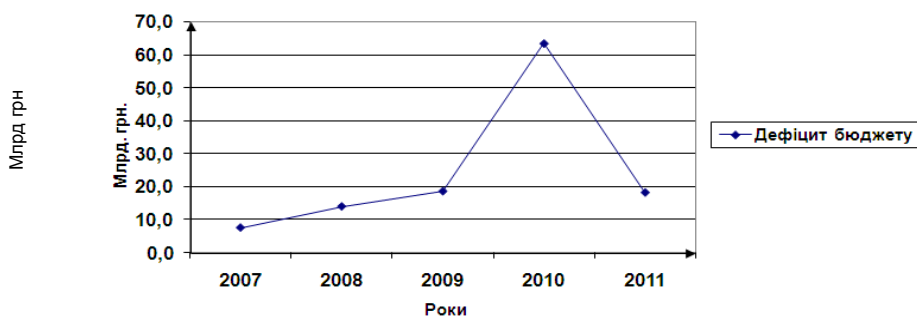

Рис. 2. Дефіцит бюджету України за 2007 – 2011 рр.

Звісно, це призвело до зростання державного боргу (рис. 3, 4), який з кожним роком збільшується. Його зростання в середньостроковому періоді вплинуло на зростання дефіциту бюджету, що призвело до ще більшої заборгованості держави в цілому. Видатки з кожним роком все більше перевищували доходи (особливо великим розрив був у пік кризи), у тому числі за рахунок зростання боргу.

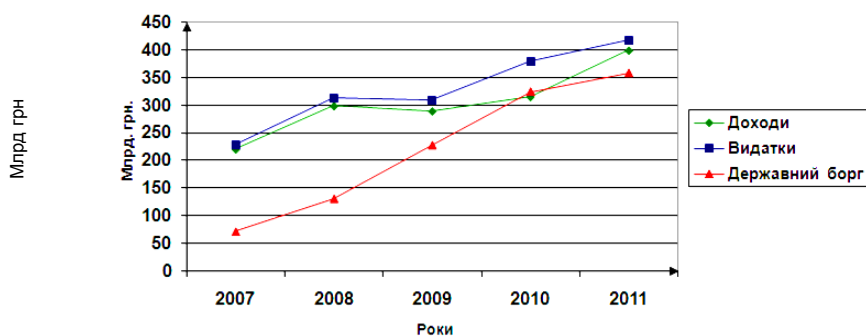

Рис. 3. Динаміка зміни доходів, видатків та державного боргу протягом 2007 – 2011 рр.

Тобто всі ці макроекономічні показники тісно взаємопов'язані (рис. 4). Пояснюється це тим, що збільшення державного боргу негативно вплинуло не тільки на дефіцит бюджету, але й на доходи та ВВП держави.

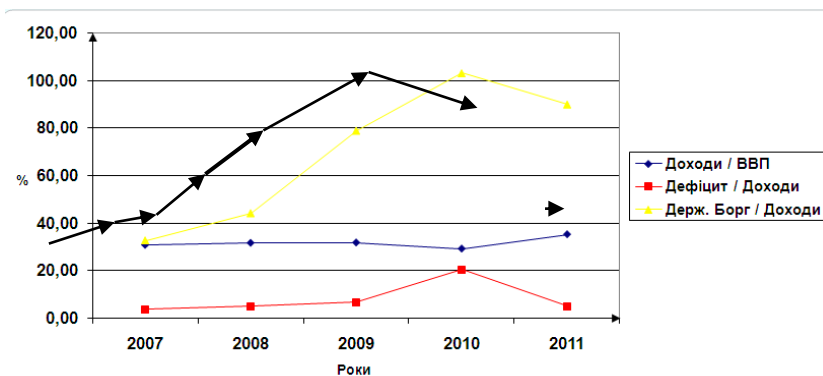

Рис. 4. Відношення у відсотках доходів до ВВП, дефіциту до доходів та державного боргу до доходів протягом 2007 – 2011 рр.

У контексті необхідності повернення запозичень, взятих в іноземній валюті, важливим фактором є сальдо платіжного балансу країни, динаміку змін якого можна побачити на рис. 5. Від'ємне сальдо України у зовнішній торгівлі у передкризовий 2008 рік склало 99,3 млрд грн (у 2007 році – 26,7 млрд грн), таким чином, збільшившись більш, ніж удвічі [5]. Негативним воно зберігалось у 2009 та наступних роках, проте істотно знизилось порівняно з 2008 роком.

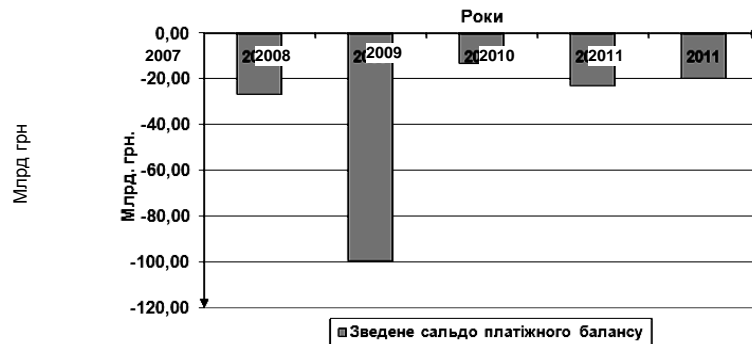

Рис. 5. Зведене сальдо платіжного балансу протягом 2007 – 2011 рр.

Проаналізувавши дані, можна зробити висновок, що перший пік кризи припав на 2009 – 2010 роки. І хоча в короткостроковому періоді кризи локалізували, в цілому ситуація в Україні залишається складною. Основною причиною цього є державний борг, який необхідно обслуговувати.

Розглянемо наслідки різних методів балансування бюджету з практичної точки зору.

Усунення дисбалансу дефіциту бюджету можливо такими методами:

1. Зниження витрат. У свою чергу, це можливе за рахунок:

- соціальних зобов'язань (пенсійного фонду, соціального страхування, безробіття);
- освіти;
- оптимізації управлінського складу державних службовців, силових структур та ін.;
- інфраструктурних проектів.

Проте зниження соціальних зобов'язань призведе до зниження рівня життя малозабезпеченого населення і, як наслідок, підвищення соціальної напруженості в суспільстві. Застосування цих заходів можливе, але має вкрай негативний вплив у короткостроковому періоді.

Зниження витрат на освіту буде мати безпосередній ефект у короткостроковій перспективі, в довгостроковій – це призведе до деградації суспільства. За рахунок зменшення кількості висококваліфікованих фахівців знизяться можливості використання трудомістких виробництв, погіршиться якість медичного обслуговування та ін. Тобто потенційно зменшується динаміка зростання ВВП, що, у свою чергу, погіршить наповнюваність бюджету.

Оптимізація управлінського складу державних службовців, силових структур, з точки зору зниження дефіциту бюджету, є найбільш доцільною, проте цей метод є найбільш складним у практичній реалізації. Частково цей метод можливий за рахунок автоматизації документообігу, впровадження електронно-цифрових підписів, автоматизації подання фіскальних звітів та ін. Засоби, що спрямовуються в цю сферу, беруться безпосередньо з інфраструктурних проектів, що, у свою чергу, робить небажаним зниження витрат у цій галузі. У процесі реалізації цього методу потрібно враховувати, що утвориться вільна робоча сила, якій потрібно надати альтернативні робочі місця, в іншому випадку це може призвести до зростання безробіття і соціальної напруженості в суспільстві.

2. Збільшення доходів. Це можливо двома методами:

- через збільшення податкових відрахувань;
- за допомогою заходів, спрямованих на зростання ВВП.

Збільшення доходу бюджету за рахунок податкових надходжень буде мати ефект в короткостроковому періоді до певного етапу, поки економіка не досягне своєї природної межі, що виявиться в тінізації економіки – виведенні виробництва з-під бази оподаткування, що призведе в середньостроковій перспективі до повернення кількості податкових надходжень на рівень до його підвищення.

Підвищення ВВП є найбільш ефективним з усіх перелічених методів, оскільки доходи бюджету безпосередньо залежать від ВВП. Резерв підвищення рівня економіки необхідно визначати, виходячи із сальдо торгового балансу. Наприклад, необхідно скоротити імпорт автомобілів, поступово виконавши локалізацію виробництва, починаючи зі складання викрутки, і довівши її до 80 – 100 %. Досягти цього можна за рахунок поступового підвищення імпортного мита і податкових зборів, при цьому зацікавивши основних виробників. Досягнутий ефект буде полягати в:

балансуванні зовнішньоторговельного балансу за рахунок виключення цієї статті валютних витрат із сальдо торговельного балансу;

відкриття нового виробництва знизить рівень безробіття, що зменшить навантаження на соціальні витрати в бюджеті у зв'язку з безробіттям;

збільшенні податкових надходжень.

Аналогічні заходи доцільно провести для інших імпортних товарів, локалізація виробництва яких можлива і які займають значну частину в імпорті.

Отже, на даний момент економіка України досить нестабільна, бюджет залишається дефіцитним та заборгованість держави велика. Але завдяки методам усунення дисбалансу бюджету, а саме заходами, спрямованими на зростання ВВП, можливо стабілізувати та збалансувати бюджет України та економіку в цілому.

Наук. керівн. Зайцева І. С.

Література: 1. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2002. 2. Аведян Л. Й. Економіка : навч. посібн. / Л. Й. Аведян. – Х. : ХНЕУ, 2005. 3. Чечетов М. В. Бюджетний менеджмент. Частина 1 : навч. посібн. / М. В. Чечетов, Н. Ф. Чечетова, А. Ю. Бережна. – Х. : ХНЕУ, 2004. 4. Иванов Ю. Б. Современные проблемы налоговой политики : учебн. пособ. / Ю. Б. Иванов, А. Н. Тищенко. – Х. : ИД "ИНЖЭК", 2006. 5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 6. Госдолг Украины превысил \$28 млрд [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://delo.ua/ukraine/gosdolg-ukrainy-prevysil-28-ml-110456/>.

